

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH IMKONIYATLARI

OPPORTUNITIES FOR APPLYING DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES TO ENHANCE THE COMPETITIVENESS OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES

¹Vaisov Dilshod
Ibodullayevich

¹Ma'mun universiteti, "Biznesni boshqarish" kafedrasida dotsenti, PhD.
ORCID: 0009-0001-6293-1498, E-mail: vaisov_dilshod@mamunedu.uz

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Ushbu maqolada kichik biznes subyektlari raqobatbardoshligini oshirishda raqamli moliyaviy texnologiyalarni qo'llashning nazariy va amaliy imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot Teece, Brynjolfsson, McAfee va Schwabning raqamli transformatsiya hamda dinamik qobiliyatlarga oid ilmiy qarashlariga asoslanib, FinTech, Open Banking, Big Data Analytics, sun'iy intellekt (AI) va Blockchain texnologiyalarining moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'sir mexanizmlarini yoritadi. Xorazm viloyati misolida kichik biznes subyektlarining raqamli tayyorgarlik darajasi baholanib, ijobiy tendensiyalar hamda moliyaviy, institutsional, texnologik va psixologik to'siqlar aniqlangan. Tadqiqot natijasida raqamli texnologiyalarni joriy etishdan moliyaviy raqobatbardoshlikning kuchayishigacha bo'lgan jarayonni ifodalovchi olti bosqichli sabab-oqibat modeli asoslangan. Mazkur model operatsion xarajatlarni kamaytirish, boshqaruv samaradorligini oshirish, moliyaviy risklarni pasaytirish va investitsion jozibadorlikni kuchaytirish o'rtasidagi bog'liqlikni ochib beradi hamda kichik biznesda moliyaviy boshqaruvni raqamlashtirish va integratsiyalashgan raqamli platformalarni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Eng. - This article examines the theoretical and practical opportunities for applying digital financial technologies to enhance the competitiveness of small business enterprises. Drawing on the scientific perspectives of Teece, Brynjolfsson, McAfee, and Schwab on digital transformation and dynamic capabilities, the study explores the mechanisms through which FinTech, Open Banking, Big Data Analytics, Artificial Intelligence (AI), and Blockchain technologies influence financial competitiveness. Using the Khorezm region as a case study, the research assesses the level of digital readiness among small business enterprises, identifies positive trends, and highlights financial, institutional, technological, and psychological barriers. Based on the findings, a six-stage cause-and-effect model is developed and substantiated, illustrating the process from the adoption of digital technologies to enhanced financial competitiveness. The proposed model reveals the interrelationships among reduced operating costs, improved management efficiency, lower financial risks, and increased investment attractiveness. Furthermore, it provides a theoretical foundation for developing practical recommendations on the digitalization of financial management and the advancement of integrated digital platforms for small business enterprises.

Kalit so'zlar:

Keywords:

❖ raqamli moliyaviy texnologiyalar, fintech, open banking, big data, sun'iy intellekt, blockchain, kichik biznes, moliyaviy raqobatbardoshlik, raqamli transformatsiya.

❖ digital financial technologies, fintech, open banking, big data, artificial intelligence, blockchain, small business, financial competitiveness, digital transformation.

Kirish.

XXI asrda iqtisodiy munosabatlar tobora raqamli iqtisodiyot modeliga transformatsiyalanib borayotgan bir sharoitda kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashda raqamli texnologiyalarning ahamiyati keskin ortib bormoqda. Jahon banki, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti, UNCTAD va Jahon iqtisodiy forumi hisobotlarida raqamli texnologiyalar iqtisodiy o'sishning yangi drayveri sifatida e'tirof etilgan, ayniqsa kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy resurslardan foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish va bozor imkoniyatlarini kengaytirishning muhim vositasi sifatida baholanmoqda [4-7].

Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning moliyaviy raqobatbardoshligi, nafaqat kapital hajmi yoki ishlab chiqarish quvvatlari bilan, balki ma'lumotlardan foydalanish sifati, moliyaviy operatsiyalar tezligi, raqamli xizmatlar qamrovi va biznes jarayonlarining avtomatlashtirilish darajasi bilan ham belgilanadi. Bu holat moliyaviy raqobatbardoshlik tushunchasining mazmunini kengaytirib, uni an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlardan tashqari texnologik determinantlar bilan ham bog'lashni taqozo etadi.

Teece'ning dinamik qobiliyatlar nazariyasi hamda Brynjolfsson, McAfee va Schwabning raqamli transformatsiya haqidagi qarashlarida raqamli texnologiyalar korxonalarning moslashuvchanligi va dinamik qobiliyatlarini kuchaytiruvchi omil sifatida talqin qilinadi [1-3]. Ushbu yondashuvlarga ko'ra, raqamli texnologiyalar korxonalarga tashqi muhitdagi o'zgarishlarga tez moslashish,

operatsion xarajatlarni kamaytirish va yangi qiymat yaratish imkonini beradi. Dinamik qobiliyatlar nazariyasining zamonaviy talqini shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalardan foydalanish endi qo'shimcha afzallik emas, balki raqobatbardoshlikni saqlab qolishning zaruriy sharti hisoblanadi. Shunga qaramay, mavjud xalqaro adabiyotda raqamli moliyaviy texnologiyalarning ta'sir mexanizmi asosan bank sektori, yirik korporatsiyalar va rivojlangan bozorlar tajribasi asosida o'rganilgan bo'lib, kichik biznes subyektlari, xususan, rivojlanayotgan mintaqaviy iqtisodiyotlar sharoitidagi imkoniyat va to'siqlar yetarli darajada tadqiq etilmagan. Bu bo'shliq raqamli moliyaviy texnologiyalarni kichik biznes kontekstiga moslashtirilgan holda tizimli tahlil qilishni dolzarb ilmiy vazifaga aylantiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Raqamli iqtisodiyot, hududiy rivojlanish, raqobatbardoshlik nazariyalari va innovatsion ekotizimlarning kichik biznesga ta'siri so'nggi tadqiqotlarda faol yoritilmoqda [8, 9, 16, 17]. Xususan, mintaqaviy iqtisodiyotda kichik biznesning rivojlanish muammolari [10, 11], moliyaviy raqobatbardoshlikning iqtisodiy mohiyati [13] va uni ta'minlashning nazariy hamda institutsional asoslari [14, 15] bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ushbu yo'nalishning ilmiy negizini shakllantirmoqda. Shunga qaramay, aynan raqamli moliyaviy texnologiyalarning kichik biznes moliyaviy raqobatbardoshligiga ta'sir mexanizmi mintaqaviy kontekstda alohida tadqiqot predmeti sifatida yetarli darajada ochib berilmagan, bu esa mazkur maqolaning o'ziga xos ilmiy o'rnini belgilaydi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, mazkur ishlanmaning maqsadi –

kichik biznes subyektlari raqobatbardoshligini oshirishda qo'llaniladigan asosiy raqamli moliyaviy texnologiya yo'nalishlarini tizimlashtirish, ularning moliyaviy natijalarga ta'sir mexanizmini asoslash hamda Xorazm viloyati misolida kichik biznesning raqamli tayyorgarlik darajasi va rivojlanishdagi to'siqlarini aniqlashdan iborat. Xalqaro amaliyotda Singapur FinTech ekotizimi, Yevropa raqamli moliya doiraviy dasturi va Alibaba raqamli ekotizimi kabi modellar kichik va o'rta biznesning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, korxonalar qanchalik rivojlangan raqamli moliyaviy muhitga integratsiyalashgan bo'lsa, ularning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligi shunchalik yuqori bo'ladi. Biroq bunday ekotizimlarni shakllantirish avval alohida korxona darajasida raqamli moliyaviy texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlarini chuqur tushunishni taqozo etadi, bu esa mazkur tadqiqotning bevosita predmeti hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil, tizimli-strukturaviy tahlil va hujjatlarni kontent-tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Nazariy asos sifatida Teece'ning dinamik qobiliyatlar nazariyasi hamda Brynjolfsson, McAfee va Schwabning raqamli transformatsiya bo'yicha ilmiy qarashlari [1-3], shuningdek Jahon banki, IHTT, UNCTAD va JIFning raqamli moliya, raqamli transformatsiya hamda kichik biznesni raqamlashtirish bo'yicha hisobotlari [4-7] atroflicha tahlil qilindi.

Raqamli moliyaviy texnologiyalar yo'nalishlarini tasniflash metodologiyasi ikki bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda xalqaro amaliyotda keng tarqalgan texnologiya turlari (FinTech, Open Banking, Big Data Analytics, sun'iy intellekt, Blockchain) ajratildi va ularning funksional elementlari aniqlandi. Ikkinchi bosqichda o'tkazilgan ekspert tahlili natijalariga tayanib, ushbu texnologiyalarning

moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'sir yo'nalishlari (xarajat, tezlik, risk, investitsiya, shaffoflik) belgilandi. Xorazm viloyati kichik biznes subyektlarining raqamli tayyorgarlik darajasini baholashda ikkilamchi ma'lumotlar (statistika idoralari va tarmoq hisobotlari) hamda ekspert bahosi usulidan foydalanildi. Bahoning ishonchligini oshirish maqsadida natijalar ijobiy tendensiyalar va mavjud muammolar bo'yicha alohida guruhlariga ajratildi.

Raqamli texnologiyalarning moliyaviy natijalarga ta'sir mexanizmini asoslash uchun sabab-oqibat tahlili (causal chain analysis) metodologiyasi qo'llanildi. Ushbu usul texnologik o'zgarishdan yakuniy moliyaviy natijaga qadar bo'lgan oraliq bosqichlarni izchil aniqlash imkonini beradi. Har bir bosqich ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar va xalqaro amaliyot natijalari bilan asoslab berildi. Yakuniy bosqichda raqamli texnologiyalarni joriy etishga to'sqinlik qiluvchi omillar moliyaviy, institutsional, texnologik va psixologik toifalarga tasniflandi, bu esa amaliy tavsiyalarni har bir to'siq turiga mos ravishda ishlab chiqish imkonini yaratdi. Tadqiqot metodologiyasining muhim jihati shundaki, u texnologiyalarni alohida-alohida emas, balki o'zaro to'ldiruvchi tizim sifatida e'tirof qiladi. Xususan, Big Data Analytics va sun'iy intellekt texnologiyalari ko'pincha birgalikda qo'llanilib, kredit skoringi va risklarni baholash jarayonlarida bir-birini to'ldiradi, FinTech va Open Banking esa moliyaviy operatsiyalarning tezligi va shaffofligini birgalikda ta'minlaydi. Shu sababli tasniflash jarayonida texnologiyalarning o'zaro integratsiyalashuv darajasi ham alohida e'tiborga olindi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'tkazilgan tahliliy ishlar natijasida kichik biznes subyektlari raqobatbardoshligini oshirishda beshta ustuvor raqamli moliyaviy texnologiya yo'nalishi aniqlandi: FinTech texnologiyalari, Open Banking, Big Data Analytics, sun'iy intellekt (AI) va Blockchain

texnologiyalari. Ushbu yo'nalishlarning funksional elementlari va moliyaviy

raqobatbardoshlikka ta'sir kanallari 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval

Kichik biznes uchun ustuvor raqamli moliyaviy texnologiya yo'nalishlari

Texnologiya	Asosiy funksional elementlari	Moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'siri
FinTech	Raqamli to'lov tizimlari, elektron hamyonlar, P2P moliyalashtirish, kraudfanding platformalari	Tranzaksiya xarajatlarini va vaqtini kamaytiradi
Open Banking	Bank ma'lumotlari integratsiyasi, tezkor kreditlash, avtomatik moliyaviy monitoring	Kredit olish jarayonini soddalashtiradi
Big Data Analytics	Mijozlarni segmentatsiyalash, kredit risklarini baholash, talab prognozlari	Qarorlar sifatini va aniqligini oshiradi
Sun'iy intellekt (AI)	Kredit skoringi, moliyaviy prognozlash, risklarni baholash	Moliyaviy risklarni kamaytiradi
Blockchain	Tranzaksiyalar xavfsizligi, aqlli shartnomalar, aktivlar monitoringi	Biznes shaffofligini va ishonchni oshiradi

1-jadvaldan ko'rinadiki, har bir texnologiya yo'nalishi moliyaviy raqobatbardoshlikning alohida jihatiga (xarajat, tezkorlik, risk, aniqlik, shaffoflik) ta'sir ko'rsatadi, biroq ularning birgalikda qo'llanilishi uzoq muddatli davrda kumulyativ samara berib, korxonaning umumiy moliyaviy raqobatbardoshligini mustahkamlaydi.

FinTech texnologiyalari orasida raqamli to'lov tizimlari va elektron hamyonlar kichik biznes uchun eng oson joriy etiladigan yechimlar hisoblanadi, chunki ular minimal boshlang'ich investitsiya talab qiladi va tezkor natija beradi. P2P moliyalashtirish va kraudfanding platformalari esa an'anaviy bank kreditlashiga muqobil moliyalashtirish manbai sifatida, ayniqsa startap bosqichidagi kichik korxonalar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Open Banking texnologiyasi, o'z navbatida, bank va boshqa moliyaviy institutlar o'rtasidagi ma'lumot almashinuvini avtomatlashtirib, kredit olish uchun ariza berish jarayonini kunlardan soatlarga qisqartirish imkonini beradi.

Big Data Analytics va sun'iy intellekt texnologiyalarining birgalikdagi qo'llanilishi kredit skoringi jarayonini sifat jihatidan takomillashtiradi: an'anaviy usulda faqat moliyaviy hisobotlarga tayanilgan bo'lsa, zamonaviy yondashuvda tranzaksiya tarixi, onlayn savdo faolligi va hatto ijtimoiy tarmoqlardagi faoliyat ham baholash jarayonida inobatga olinadi. Bu esa kredit tarixiga ega bo'lmagan, ammo real faoliyat yurituvchi kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Blockchain texnologiyasi esa hozircha kichik biznes miqyosida nisbatan kam qo'llanilsa ham, ta'minot zanjiri shaffofligini ta'minlash va aqlli shartnomalar orqali kontragentlar bilan hisob-kitoblarni avtomatlashtirish borasida katta salohiyatga ega. Xorazm viloyati kichik biznes subyektlari misolida o'tkazilgan ekspert tahlili natijasida raqamli tayyorgarlik darajasi bo'yicha ham ijobiy tendensiyalar, ham jiddiy muammolar mavjudligi aniqlandi (2-jadval).

2-jadval

Xorazm viloyati kichik biznes subyektlarining raqamli tayyorgarlik darajasi

Ijobiy tendensiyalar	Mavjud muammolar
Elektron to'lovlar hajmining ortishi	Raqamli moliyaviy savodxonlikning yetarli emasligi
Internet infratuzilmasining rivojlanishi	FinTech xizmatlaridan foydalanish darajasining pastligi
Elektron davlat xizmatlarining kengayishi	CRM va ERP tizimlarining kam joriy etilganligi
Onlayn savdo platformalaridan foydalanishning ortishi	AI va Big Data texnologiyalaridan foydalanishning cheklanganligi

2-jadvaldan ko'rinadiki, Xorazm viloyatida raqamli infratuzilma va bazaviy elektron xizmatlar jadal rivojlanayotgan bo'lsa-da, ilg'or moliyaviy texnologiyalar (FinTech, AI, Big Data)dan foydalanish darajasi past bo'lib qolmoqda. Bu holat raqamli transformatsiyaning "infratuzilma" bosqichidan "moliyaviy chuqurlashuv" bosqichiga o'tish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijasida raqamli moliyaviy texnologiyalarning moliyaviy

raqobatbardoshlikka ta'sir mexanizmini ifodalovchi sabab-oqibat modeli ishlab chiqildi (1-rasm). Model raqamli texnologiyalarni joriy etishdan boshlab, operatsion xarajatlarning kamayishi, boshqaruv samaradorligining oshishi, moliyaviy risklarning pasayishi va investitsion jozibadorlikning ortishi orqali rentabellik va yakuniy moliyaviy raqobatbardoshlikning oshishigacha bo'lgan izchil zanjirni tasvirlaydi.

1-rasm. Raqamli moliyaviy texnologiyalarning moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'sir mexanizmi

Ushbu zanjirning amaliy ahamiyati raqamli texnologiyalarning moliyaviy natijalarga bevosita (xarajat va risk orqali) hamda bilvosita (investitsion jozibadorlik orqali) ta'sir kanallarini alohida-alohida ko'rsatishi bilan izohlanadi. Bu esa korxona rahbariyatiga qaysi bosqichda qo'shimcha investitsiya yoki tashkiliy chora zarurligini aniqroq belgilash imkonini beradi. Shu bilan birga, tahlillarimizga ko'ra, kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etishga to'rt toifadagi to'siqlar to'sqinlik qilmoqda. Moliyaviy to'siqlar investitsiya xarajatlarning yuqoriligi va texnologik uskunalar narxining qimmatligi bilan bog'liq. Institutsional to'siqlar hududlarda nazorat tashkilotlari va infrastrukturaviy muassasalarda malakali mutaxassislarning yetishmasligi hamda konsalting xizmatlarining yetarli rivojlanmaganligida namoyon bo'ladi. Texnologik to'siqlar ayrim hududlarda internet sifatining pastligi va dasturiy ta'minot infratuzilmasining cheklanganligini o'z ichiga oladi. Psixologik to'siqlar esa xodimlar va tadbirkorlarning o'zgarishlarga qarshiligi hamda raqamli texnologiyalarga nisbatan ishonchsizlikda ifodalanadi. Ushbu to'rt

toifadagi to'siqlarning o'zaro bog'liqligi sababli faqat texnik yechimlar (masalan, internet sifatini yaxshilash) yetarli emas — institutsional va psixologik omillarni ham kompleks hamda parallel tarzda bartaraf etish zarur. To'siqlarning nisbiy ta'sirini moliyaviy texnologiyalarning turiga qarab farqlash mumkin. Masalan, FinTech va Open Banking xizmatlarini joriy etishda asosan psixologik va institutsional to'siqlar (ishonchsizlik, tegishli bilimlarning yetishmasligi) ustunlik qilsa, Big Data va sun'iy intellekt yechimlarini joriy etishda moliyaviy to'siqlar (dasturiy ta'minot va infratuzilma xarajatlari) yetakchilik qiladi. Bu farqni hisobga olish davlat va moliyaviy institutlar tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash choralari texnologiya turiga qarab differensiallashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Bank va moliyaviy institutlar nuqtai nazaridan ham taklif etilgan tahlil amaliy ahamiyatga ega bo'lib, xususan, Open Banking va Big Data texnologiyalari orqali kichik biznes subyektlarining moliyaviy faoliyati haqida to'liqroq ma'lumotga ega bo'lish banklarga kredit qarorlarini tezroq va aniqroq qabul qilish imkonini beradi, bu esa o'z navbatida kichik biznesning moliyaviy resurslarga kirish

muammosini institutsional darajada yumshatadi. Shu tariqa raqamli texnologiyalar nafaqat korxona ichki boshqaruvini, balki uning moliyaviy ekotizim bilan o'zaro munosabatlarini ham sifat jihatidan o'zgartiradi.

Olingan tahliliy natijalar raqamli moliyaviy texnologiyalarning kichik biznes raqobatbardoshligiga ta'siri yaxlit va ko'p bosqichli jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Bu xulosa Teece, Brynjolfsson, McAfee va Schwab tomonidan ilgari surilgan ilmiy qarashlarga mos keladi [1-3]. Mazkur yondashuvga ko'ra, raqamli texnologiyalar alohida vosita emas, balki korxonaning dinamik qobiliyatlarini kuchaytiruvchi kompleks omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari ushbu nazariy g'oyani kichik biznes kontekstiga moslashtirib, uni beshta aniq texnologik yo'nalish va olti bosqichli amaliy zanjir orqali konkretlashtirdi.

FinTech va Open Banking texnologiyalarining moliyaviy xarajatlar, mablag'lar aylanuvchanligi va likvidlikka ta'siri xalqaro tashkilotlar hisobotlarida ham qayd etilgan [4, 5]. Mazkur tadqiqotda esa ushbu ta'sir Xorazm viloyati kabi mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida aniqlashtirildi. Xususan, hududda infratuzilma darajasidagi ijobiy siljishlarga qaramay, moliyaviy chuqurlashuv darajasidagi orqada qolish sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot bo'yicha olib borilgan avvalgi tadqiqotlarda ham qayd etilgan umumiy mintaqaviy tendensiyaga mos keladi [8, 9].

To'siqlarni to'rt toifaga (moliyaviy, institutsional, texnologik, psixologik) ajratish amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi, chunki har bir toifa turli xil siyosat vositalarini talab qiladi. Moliyaviy to'siqlarni bartaraf etish uchun subsidiyalashtirilgan kreditlash va lizing dasturlari, institutsional to'siqlar uchun malaka oshirish va konsalting xizmatlarini rivojlantirish, texnologik to'siqlar uchun infratuzilmaviy investitsiyalar, psixologik

to'siqlar uchun esa targ'ibot va pilot loyihalar orqali ishonchni shakllantirish tavsiya etiladi.

Taklif etilgan sabab-oqibat modelining amaliy qiymati shundaki, u kelgusida ishlab chiqilishi mumkin bo'lgan integratsiyalashgan raqamli boshqaruv platformalari uchun nazariy poydevor vazifasini o'taydi. Xususan, model doirasida aniqlangan bosqichlar (xarajat, samaradorlik, risk, investitsiya, rentabellik) kelgusi tadqiqotlarda miqdoriy KPI ko'rsatkichlari va monitoring mexanizmlari bilan to'ldirilishi mumkin, bu esa ilgari ishlab chiqilgan moliyaviy raqobatbardoshlikni boshqarish modellari [12-15] bilan uzviy bog'liqlikni ta'minlaydi.

Davlat siyosati nuqtai nazaridan, olingan natijalar raqamli transformatsiyani qo'llab-quvvatlash choralarini ikki bosqichli strategiya asosida qurish zarurligini ko'rsatadi. Birinchi bosqichda bazaviy raqamli infratuzilma (internet sifati, elektron to'lov tizimlari) mustahkamlanishi davom ettirilishi, ikkinchi bosqichda esa aynan moliyaviy chuqurlashuvga xizmat qiluvchi FinTech, Big Data va AI yechimlarini joriy etishga qaratilgan maqsadli dasturlar (subsidiyalangan dasturiy ta'minot, soliq imtiyozlari, malaka oshirish kurslari) ishga tushirilishi lozim. Bunday ikki bosqichli yondashuvsiz, faqat infratuzilmaviy investitsiyalar bilan cheklanish kichik biznesning moliyaviy raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshirmasligi mumkin.

Shu bilan birga, tadqiqot bir qator metodologik cheklolarga ega. Birinchidan, tahlil etilgan sabab-oqibat zanjiri nazariy-konseptual xarakterga ega bo'lib, bosqichlar orasidagi miqdoriy bog'liqlik (masalan, regressiya koeffitsiyentlari) hozircha aniqlanmagan. Ikkinchidan, Xorazm viloyati bo'yicha keltirilgan tendensiya va muammolar ekspert bahosi va ikkilamchi ma'lumotlarga asoslangan bo'lib, bu holat keng qamrovli so'rovnom natijalarining o'rnini bosa olmaydi. Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni kichik biznes subyektlarining panel ma'lumotlari asosida ekonometrik jihatdan

sinovdan o'tkazish, shuningdek har bir texnologiya yo'nalishi bo'yicha alohida ta'sir kuchini baholash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa va takliflar.

O'tkazilgan tadqiqot natijasida kichik biznes subyektlari raqobatbardoshligini oshirishda raqamli moliyaviy texnologiyalarni qo'llashning nazariy va amaliy asoslari tizimlashtirildi. FinTech, Open Banking, Big Data Analytics, sun'iy intellekt va Blockchain texnologiyalari moliyaviy raqobatbardoshlikning turli jihatlariga (xarajat, tezkorlik, risk, shaffoflik) ta'sir ko'rsatuvchi o'zaro to'ldiruvchi vositalar sifatida asoslandi.

Xorazm viloyati misolida o'tkazilgan tahlil raqamli infratuzilma sohasidagi ijobiy tendensiyalar bilan bir qatorda, ilg'or moliyaviy texnologiyalardan foydalanishdagi jiddiy orqada qolishni ham namoyon etdi. Bu holat moliyaviy, institutsional, texnologik va psixologik to'siqlarni bir vaqtning o'zida bartaraf etuvchi kompleks siyosat choralari talab qiladi. Taklif etilgan olti bosqichli sabab-oqibat modeli raqamli texnologiyalarning

moliyaviy natijalarga ta'sir mexanizmini izchil tarzda ochib beradi va kichik biznes subyektlarining moliyaviy boshqaruvini raqamlashtirish bo'yicha amaliy qarorlar qabul qilish uchun asos yaratadi. Model nazariy-konseptual xarakterga ega bo'lib, uning miqdoriy jihatlarini aniqlashtirish va kelgusida integratsiyalashgan raqamli boshqaruv platformalari bilan bog'lash empirik tekshiruvni talab etuvchi istiqbolli tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi.

Kengroq nuqtai nazardan qaraganda, mazkur tadqiqot natijalari nafaqat Xorazm viloyati, balki O'zbekistonning boshqa hududlari uchun ham amaliy ahamiyatga ega. Raqamli moliyaviy texnologiyalarni bosqichma-bosqich, to'siqlar toifasiga mos siyosat choralari bilan birga joriy etish kichik biznesning moliyaviy raqobatbardoshligini oshirishning amaliy va amalga oshirish mumkin bo'lgan yo'li sifatida qaralishi mumkin. Kelgusida bu kabi tadqiqotlarda yuqorida taklif etilgan konsepsiya va yo'nalishlar panel ma'lumotlari asosida sinovdan o'tkazilib, ularning ilmiy va amaliy qiymati yanada mustahkamlanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Teece D. J., Pisano G., Shuen A. *Dynamic capabilities and strategic management* // *Strategic Management Journal*. – 1997. – Vol. 18, No. 7. – P. 509–533. – DOI: 10.1002/(SICI)1097-0266(199708)18:7<509: AID-SMJ882>3.0.CO;2-Z.
2. Brynjolfsson E., McAfee A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. – New York: W. W. Norton & Company, 2014. – 306 p.
3. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. – Geneva: World Economic Forum, 2016. – 184 p.
4. Pazarbasioglu C., Garcia Mora A., Uttamchandani M., Natarajan H., Feyen E., Saal M. *Digital Financial Services*. – Washington, DC: World Bank Group, 2020. – 54 p.
5. OECD. *The Digital Transformation of SMEs. OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship*. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 275 p. – DOI: 10.1787/bdb9256a-en.
6. UNCTAD. *Digital Economy Report 2021: Cross-border Data Flows and Development: For Whom the Data Flow*. – Geneva: United Nations, 2021. – 236 p. – DOI: 10.18356/9789210058254.
7. World Economic Forum. *Future Readiness of SMEs and Mid-Sized Companies: A Year On*. – Geneva: World Economic Forum, 2022. – 36 p.
8. Madraximov Q. E. *Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida sun'iy intellektning ahamiyati* // *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*. – 2026. – № 14(I). – B. 927–935.

9. Madraximov Q. E. Mintaqalar kesimida iqtisodiy nomutanosibliklar va ularni kamaytirish strategiyalari // Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика). – 2025. – № 13(I). – B. 2085–2097.
10. Vaisov D. I. Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari (Xorazm viloyati misolida) // Green Economy and Development. – 2023. – Vol. 1, No. 11. – P. 542–548. – DOI: 10.55439/GED/vol1_iss11-12/a296.
11. Sa'dullayev A., Vaisov D., Egamberganov F. Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida) // Green Economy and Development. – 2023. – Vol. 1, No. 6. – P. 391–396. – DOI: 10.55439/GED/vol1_iss6/a575.
12. Vaisov D., Madraximov Q. Kichik biznes subyektlarining investitsion salohiyatini baholashning hududiy xususiyatlari // Muhandislik va iqtisodiyot. – 2026. – Vol. 4, No. 7. – B. 279–283.
13. Vaisov D. I. Moliyaviy raqobatbardoshlikning iqtisodiy mohiyati va uni shakllantirish zarurati // Finance, Money and Credit. – 2026. – Vol. 6, No. 2. – B. 129–137. – DOI: 10.5281/zenodo.22161845.
14. Vaisov D. I. Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini ta'minlashda xorijiy moliyalashtirish modellarining taqqoslama institutsional tahlili // Научный импульс. – 2026. – Vol. 4, No. 47. – B. 126–135.
15. Vaisov D. I. Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini shakllantirishning nazariy asoslari // Научный импульс. – 2026. – Vol. 4, No. 47. – B. 117–125.
16. Vaisov D. I. Raqobatbardoshlik nazariyalarining rivojlanishi va zamonaviy talqinlari // Marketing Jurnal. – 2026. – № 8. – B. 152–162. – DOI: 10.67668/mj/2026iss8/1918.
17. Vaisov D. I. International practices of innovation ecosystems and technological transformation in enhancing the financial competitiveness of small business entities // Arabian Journal of Science. – 2026. – Vol. 3, No. 7. – P. 475–483. – DOI: 10.5281/zenodo.21544472.